

והנה הרב ר' חיים שם אותם בגניזה קבורים ומרוב הזמן נמחקו ונקרעו קצת מהם, ובפרט בזויות וקצה הדפים. והנה היו באותם הדפים, דברים מפוזרים ועזרני השם יתברך והוצאתי לאור משפטי כל דרוש ודרוש ועשיתי מהם חמשה ספרים אשר נקבו בשמות ^{מג}

הראשון ספר קהילת יעקב והשני ספר עולת תמיד שבו כל עניני התפילה, שלישי ספר אדם ישר כי על אשר שמו בקרבו קראתיו כך. והוא שורש ועיקר כל הדרושים וכו' והוא חשוב אצלי יותר מכל שאר הספרים, והכל הוא חידוש ותוספת. הרביעי ספר אוצרות חיים, והוא ספר שלם שכך היה ובו כל דרושי אדם קדמון ושאר דרושי התיקון והדרושים מסודרים זה אחר זה בחדושי ותוספת ביאור על מה שיש לו. החמישי ספר זוהר הרקיע ובו כל מאמר ומאמר של זוהר מסודר בפרשיות ודפי זוהר. והספרים הנזכרים הם, מכתיבת הרב ר' חיים עצמו כתיבת אצבעותיו הקדושים. והכל משם הרב זלה"ה... ^{מד} כמו שאירע אל החכם השלם המקובל כמוהר"ר אברהם אזולאי זלה"ה שבירר הסוד שהיה בתוך הפשט מהדפים הנזכרים שבאו לידו יותר מכ"ה שנה ^{מה}.

מקצת מן החיבורים, חלוקים היו לחיבורים נפרדים גם בכתב ידו של מהרח"ו ^{מג}, ומקצתם היו דפים דפים שקיבצם מהר"י צמח. שמות החיבורים כולם ניתנו ע"י מהר"י צמח ^{מז}. ואלו הם כפי האמור לעיל: עולת תמיד ^{מח} – נדפס לראשונה בירושלים תרס"ז.

מג. פירוש שהוא – מהר"י צמח – נקבם בשמות כאשר מבוארים דבריו מיד.

מד. דברי הר"י צמח שהשמטנו כאן יבואו במקומן לקמן.

מה. כיוצא בזה כתב הר"מ פופראש בהקדמתו לדרך עץ החיים: כי נמצא בחבור זה [דרך עץ חיים] דברים שאינן נמצא אפי' בעץ החיים שום רמז מהם והם מהדורא בתרא שנעשין אחר מהדורא קמא ולרוב עמקו גנוז מהרח"ו ז"ל ונתגלו שערי אורה אלו ואוצרות שתחת התהום היו חפורים ימים ושנים כולו למורינן החכם השלם מהר"ר יעקב צמח נר"ו כתובים באצבע אלהים מהרח"ו ז"ל ומה שנמצא היו דפים קטנים קרועים ובלויים וברוב חכמתו הרמה מורינן נר"ו חבר א' לא' ועשה מהם ד' ספרים א'. הוא ספר אוצ"ח והוא ספר שלם והקדמות שנמצא לחכמה זאת והוא מהדורא תניינא ואח"כ דפי' קטנים מדרושים וכונות כתובים על ג' ספרים אחרים וקראו קהלת יעקב על שם שהקהלם וקבצם כעמיר גרנה וספר אדם ישר שמתעסק בדרוש אדם קדמון ויושר שלו ופרטיו וספר עולת תמיד לכיון תמיד. (והרמ"פ השמיט כאן חיבור זוהר הרקיע – עיין כתבוני לדורות עמ' ל"ג).

מו. כן נראה מדברי מהר"י צמח הנזכרים. לספר אוצ"ח הקדמה מיוחדת ממהרח"ו ראה לקמן, ואמנם גם לגבי ספר אדם ישר באה בספרים הקדמה ממהרח"ו.

מז. ראה מש"כ לעיל על הקדמת הרח"ו על אדם ישר.

מח. ז"ל מהר"י צמח בהקדמת החיבור: אמרו רז"ל תפילות כנגד תמידים תקנום ולהיות כי ספר זה כולו מדבר בענין התפילות לזה קראתי אותו עולת תמיד ולא קראתי אותו ספר הכוונות להיות שכבר יש ספר הכוונות לנו ולא יהיה בלבול... ולכן קראתי לו שם חדש והנה כל הכתוב לכאן נעתק מכתיבת יד החכם כה"ר חיים זלה"ה עצמו...¹

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

אוצרות חיים מט – הספר נדפס לראשונה בקארעץ תקמ"ג ע"פ כת"י מבית מדרשו של הרמ"ז ומכאן ואילך בדפוסים שונים¹. קהילת יעקב – חיבור זה נדפס לראשונה בירושלים תשנ"ט ע"י מכון אהבת שלום בירושלים לפי כת"י ר"י צמח עצמון². ספר זוהר הרקיע – חיבור זה לא נדפס. אדם ישר – נדפס לראשונה בקראקא תרמ"ו. בכתה"י מצויים ממנו עריכות שונות.

הר"מ פאפרש בהקדמתו לדרך עץ חיים מתאר עריכה נוספת שעשה הר"י צמח, והיא: 'אח"כ ראה מורי [הר"י צמח] שעדיין גם הוא אמר לתקן ולא תקן בספר זה חזר וקבץ הכל ביחד בספר שלם ועשה ספר אוצרות חיים כמו פנים ושני ספרים אחרים – אדם ישר וקהלת יעקב – כמו פירוש וקראו עדות ביעקב³. חיבור זה עדות ביעקב (הכולל ג' חיבורים – אוצ"ת, אדם ישר וקה"י) לא נדפס אבל הוא מצוי בחלקו בכת"י⁴.

מט. ולחיבור הקדמה קצרה ממהר"ז המבהירה את תכנו: ליקוטי הקדמות הקבלה שקבלתי אני הצעיר חיים ויטאל ממורי ורבי נר ישראל בוצינא קדישא הרב האלהי החסיד העניו כמהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל שלמד עם אליהו ז"ל. וגם יחברו אליהם קצת כוונות התפילות והמצוות וקצת יחודים וכוונות על דרך האמת ליחד המאורות העליונים כאשר יבואו לפנים בע"ה, וקצת ביאורי מאמרים מן הזוהר וביאור פסוקים על דרך האמת ועל דרך הפשט ודרושי הנשמות והגלגולים: הקדמת הר"י צמח לעדות ביעקב הנעתקת לקמן הערה... נמצאת באיזה כת"י בראש אוצרות חיים. (עיין אוצ"ח מהדורת אהבת שלום בפתח השער).

נ. בירושלים תרס"ז ותונס תרע"ג והם רק חלק מן החיבור. אוצרות חיים הנדפס בליוורנו שנת הדר"ת אינו אוצרות חיים המקורי אלא חלקים מן החיבור מעורבים עם מבוא שערים.

נא. וז"ל הר"י צמח בהקדמת החיבור: '...והוא חלק שני מאוצרות חיים... הטעם שקראתי לספרי זה קהילת יעקב, הוא כי מה שהעתיקתי בו היו דפים קטנים ובהם דרושים מפוזרים ועשיתי וסדרתי כל ענין וענין בשער אחד... וכל הכתוב כאן הוא מועתק מכתובת יד הרב ר' חיים זלה"ה עצמו.

נב. בדפוסים נשתבשו התיבות בפסקא זו וכאן באים הדברים כפי שהן בכתבי יד ראה בנין אריאל עמ' נ"ז וכתבוני לדורות עמ' ל"ט.

נג. בנין אריאל עמ' ס"ה. וז"ל מהר"י צמח בהקדמתו לספר זה: אמר זעירא דמן חברייא יעקב צמח, דע כי כל הכתוב כאן הוא נעתק מכתובת יד החכם כמהר"ר חיים ויטאל זלה"ה, אשר נודמנו לידי בסיעתא דשמיא כתיבות הנ"ל מאיש החסיד והוא החכם הנעלה זלה"ה. וקראתי שם זה הספר אוצרות חיים מג' טעמים וכו'. טעם ב' על שם שהוא זלה"ה מאז בהיותו בצפת תוב"ב גזו כל אלו הכתובים בבית החיים כמו שידוע הענין... והנה מרוב הזמן ולחלוחית העפר נמחקו קצת אותיות וקצת תיבות וקצת שיטות בסופי הדפין ובראשיתם, בקצתם נמחו הניידים, ולהשלימם היה בטורח על ידי. הבא בספרינו, כי יש בכאן כמה דרושים מחודשים שעדיין לא נכתבו בשום ספר, ויש מהם שכבר כתבוהו, וגם כתובים בספר עץ חיים אשר בדמשק ליד החכם השלם כמהר"ר שמואל ויטאל זלה"ה, ואינם בספרים שלנו. ואותם הדרושים שיש בכאן שגם כמותם יש בספרים שלנו, יש בהם תוספת סדר וביאור וחיידוש הכל בלשונו צת.

גניזת חברון

קובע מקום בפני עצמו בכתבי המהדורא בתרא של רבינו, ספר מבוא שערים.

חיבור זה מקורו גם הוא בגניזת הכתבים שגנו מהרח"ו, אך לא נגנו יחד עם החיבורים המנויים לעיל שנמצאו בגניזת צפת. חיבור זה מצאו רבי משה וויטאל בחברון. וכפי שנרשם בראש החיבור בכת"י^{נד}:

הספר הזה מצאתי מידי כתיבת זקני הרב הגדול הרח"ו זצוק"ל זלה"ה מכתיבת... שהיה במחילת עפר והוצאיתו בחברון תוב"ב, ולא נמצא התחלתו וסופו וגם באמצע חסר כמה עלים. וזה מה שמצאתי...

חיבור זה קיים בכמה כת"י – מעשה ידי עורכים שונים. כתב היד הקדום ביותר הנמצא בידנו הוא מסופרו של הר"י צמח ומוגה על ידו^{נה} והוא קוראו 'תולדות אדם' י. כת"י נוסף^{נו} נכתב בידי סופר והוגה ע"י רבי נתן שפירא שאף הוסיף לו שער בו קורא הוא לחיבור 'עץ חיים'. השם מבוא שערים מוצא בכתבי היד^{נז} שיצאו מבית מדרשו של הרמ"ז^{נט}. זמן כתיבתו של החיבור בידי מהרח"ו, אם נכתב קודם החיבורים שנמצאו בגניזת צפת, או שמא מאוחר הוא להם, אינו ברור כל הצורך. החיבור נדפס לראשונה בקארעץ תקמ"ג^ס.

1134567

1134567

נד. לונדון 821. הובא בבנין אריאל עמ' מו.

נה. כת"י ירושלים מוסאיוף עמ' 12.

נו. ז"ל בכתה"י שם: '...ולא נזכר שם הספר לכן קראתי לו ספר תולדות האדם, כנראה לי שהוא השם היותר מיוחד בפרטות לו'.

נז. אוקס' בודל' 1675.

נח. בנין אריאל עמ' נ"ב.

נט. באגרתו לרב"ך כותב הרמ"ז (אגרות הרמ"ז ליוזנו תק"ם דף ט"ז ע"א): 'ואמנם אודיעך כי אני תופס לעיקר סברא ראשונה'.

ס. ושוב חזר ונדפס בשאלוניקי תקס"ו ובירושלים תרס"ד. על חילוקי הדפוסים והכת"י שהיו המקור לעריכתן ראה בנין אריאל עמ' נ"ב.

ואלו הם איפוא חיבורי רבינו מתורת רבו האר"י:

אח"כ 1234567

ספר הליקוטים הכוונות והדרושים – חיבורים אלו נעתקו מתוך כתיבותיו. והוא המ"ק דמ"ק. ספר עץ חיים – שהוא חיבורו שלו בו חתם את תורת רבו וקבעה לכלל חיבור כולל זה. שמונה שערים שערך מהר"ש ויטאל – שהוא חיבור עץ חיים הנזכר בשינויים מה. ואלו מכונים לעיתים הכתיבה האמצעית.

עולת תמיד, אדם ישר, אוצרות חיים, קהילת יעקב, זוהר הדקיע, מבוא שערים. כל אלו כתיבות שגנזם מהרח"ו מן הטעם הכמוס והם הנקראים מהדורא בתרא. כתיבות אלו כינס הר"י צמח ונתן להם את שמותיהן.

ואף אמנם שאין מגמתו בכאן ברישום השתלשלות כתבי קבלת האר"י, אלא רק בחיבורים מקוריים של רבינו הרח"ו, עכ"ז לא יהיו הדברים שלימים אם לא נזכר באיזה מילים את מלאכתו הכבירה של רבי מאיר פופארש תלמידו של רבי יעקב צמח, אשר היה המאסף לכל המחנות ונטל את כתבי המהדורא בתרא, אותם שלא זכה להם – כאמור לעיל – מהר"ש ויטאל ולא כללם בשעריו^{סא}, עם כתבי המהדורא קמא: הליקוטים הדרושים והכוונות^{סב}, ואת כל אלה סידר בשלשה חיבורים כוללים^{סג}. וז"ל בהקדמת ספרו דרך עץ החיים:

סא. ואף שח"ב מסידור חמדת ישראל למהר"ש ויטאל מיוסד בהרבה מקומות על הפרע"ח, שהוא כולל כתבים מן המהדורא בתרא, כמבואר מיד, מ"מ כבר נתברר לעת האחרונה כי ח"ב מן הסידור הנדפס אינו למהר"ש ויטאל, ולעולם לא ראה מהר"ש ויטאל מכתבי המהדורא בתרא כלל. ראה לעיל בפרק זרעו בחיים בדברינו על כתבי מהר"ש ויטאל.

סב. אבל לא היו בידו מן השמונה שערים וכמש"כ לעיל שלא הורשה לעיין בהם בלתי גנובתי יום וגנובתי לילה. גם ספר מבוא שערים לא בא לידי בעת עריכת חיבורו דרך עה"ת. לימים כאשר בא לידי חיבור זה ערך ממנו קיצור וקראו בשם אור צח. חיבור זה נדפס ע"י מכון אהבת שלום בירושלים שנת תשמ"ד.

סג. ולפי שחיבורו זה הוא בתראי וכולל הכתיבות כולם כתב הרב חיד"א (שם הגדולים ערך הרח"ו): זולכן הרוצה ללמוד [תורת האר"י] בספרים היותר מדויקים, ילמוד שמונה שערים שסידר מהר"ש ודרך עץ החיים שסידר מהר"ש פאפירש הנקרא ע"ח שבו המהדורא בתרא. אך לענין המהדורא קמא לשון שער הקדמות הוא יותר מיופה ומסודר ונראה שלשון שער ההקדמות הוא מהדורא אחרת מציעתא'.

פעולת צדיק לחיים

...והנה אנכי הצעיר... וראיתי גודל ספרי הקדושים אשר אין להם סדר לא ראש ולא סוף ויעירינו לבי ויאמר קח לך מגילת ספר וכתוב כל הדרושים הנמצאים שהם מפוזרים בכתבים אחת הנה וא' הנה וקרב אותם א' לאחת... וכתבתי על ספר הישר את כל דברי הקדוש ז"ל דהיינו כל מה שמצאתי כפול בספר הדרושים שהיה ג"כ כתוב בספר עדות ביעקב השמטתי וכל מה שהיה שייך לדרושים והיה חידוש הכנסתי וקריתי מהדורא קמא... וכל מה שהיה כתוב בספר ליקוטים ג"כ... וסדרתי לשערים שלמים וטובים ע"ס האצילות מאדם קדמון עד תשלום אבי"ע כאשר עיניכם תחזנה, ושמתי בספר הזה שהוא התחלה לכל באי החכמה זאת וכניסה בדרך הרב הקדוש בוצינא קדישא המקובל האלהי החסיד האר"י ז"ל, וקריתי שמו ספר דרך עץ חיים... וכל מה שמצאתי בספר הדרושים וכונות וליקוטים וספר עולת תמיד השייכים להם הכונות העלתים על ספר מסודר כפי סדר התפלה... והם ענף א' מהספר ואח"כ סידרתי מכל הספרים הנ"ל כל טעמי מצות כסדר איש על דגלו כסדר הפרשיות והם ענף ב', ואח"כ סידרתי מכל הספרים הנ"ל תיקון על עבירות תיקוני עונות והוא ענף ג', ואח"כ סדרתי מכל הספרים הנ"ל ענייני יחודים אשר מצאתי מפוזרים א' הנה וא' הנה ושמתי אל שער הנבואה ורוח הקודש שמצאתי... והוא ענף ד'. וכללות ד' ענפים אלו והיו לאחדים בידי ושמתי שמם פרי עץ חיים... וכל שמצאתי בספרים הנ"ל פי זוהר ותיקונים וזוהר חדש... סדרתי פי' ע"פ דפי הזוהר. ושמתי שמם נוף א'. ואח"כ סדרתי מכל הספרים הנ"ל כל פירושי פסוקי התורה ונביאים וכתובים כסדרן והם נוף שני ואח"כ סדרתי... אגדות בעין יעקב והם נוף ג', ואחר כך סדרתי מכל הספרים כל מה שמצאתי מעניני גלגולים... וזהו נוף הד' וכללות ד' נופים אלו והיו לאחדים בידי ושמתי שמם נוף עץ חיים'.

ספר דרך עץ חיים – זוהר הספר קורין אותו הכל עץ חיים^{סד}. 'זהו ספר נורא מאד'^{סה} נדפס לראשונה בקאריץ תקמ"ב. ועוד טרם הדפסתו קבעו בו גדולי החכמים את עיקר לימודם ובראשם מרן האלקי הרש"ש זיע"א^{סו}. פרי עץ חיים – נדפס חלקים חלקים^{סז}.

סד. שם הגדולים מערכת גדולים מערכת ח' אות כ"א.

סה. שם מערכת ספרים ערך דרך עץ החיים.

סו. ורובי הגהותיו עלו ונדפסו בעץ חיים הנדפס בירושלים. צא ולמד מדברי תלמידו הרב חיד"א שבשה"ג (בערכו) בבואו למנות שבח רבו הגדול זה יכתוב עליו: אחד קדוש בדורנו מקובל מופלא, וכמעט הי"ל ספר עץ חיים שהוא הקדמות רבינו האר"י זצ"ל בסדר הרמ"פ ז"ל על פה...'

סז. פרע"ח הכולל ענף א' כולל את עולת תמיד ואת ספר הכונות וליקוטים מהחברים נדפס לראשונה בקארעץ

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

ועד שלא נדפס שער הכוונות, וכן בארצות אשכנז בהם לא הגיע שמעם של השערים המצוינים של מהר"ש ויטאל, היה ספר זה המקור העיקרי לבירור מנהגי והכרעות רבינו האר"י. נוף עץ חיים – נדפס גם הוא ברובו פרשיות פרשיות ס"ח.

אוצר החכמה

תנ"ך 1234567

תנ"ך 1234567

תנ"ך 1234567

תקמ"ה. [קודם לכן בשנת תקמ"ב נדפס שם פרי עץ חיים והוא ספרו של רבי נתן שפירא הנקרא מאורות נתן, הדומה אף הוא לפרע"ח של הרמ"פ. בדפוס דוברזנא תקס"ד הרכיבו שני הנוסחאות ואכמ"ל] ענף שני כולל דרושים מספר הליקוטים נדפס לראשונה בזולקווא תקל"ה. (ונקרא שם 'ספר טעמי המצות') ענף שלישי תקוני עבירות וענף רביעי יחודים, נדפסו בקארעץ תקמ"ג, (ונקראו 'שער היחודים ותיקון עונות').

סח. חלק מנוף א' ביאורי זוהר נדפס בתוך זוהר הרקיע קארעץ תקמ"ה. הנוף השני נדפס בזולקווא תקל"ה תחת השם 'ליקוטי תורה' הנוף הרביעי דרושי גלגלים נדפס בפפד"מ תמ"ד תחת השם 'ספר הגלגלים'.

כתיבה לחיים

חיבוריו של רבינו

אף כי עוד מנעוריו ועד אחרית ימיו היה רבינו מחדש בכל יום בפרד"ס התורה^א. מ"מ כרמו שלו לא נטר, ועיקר כוחו ואונו נתן לעריכת והתכנת תורת רבו הגדול, מהדורה אחר מהדורה עריכה אחר עריכה.

עם זאת, כאשר נציע ונסדר אחת לאחת כל כתיבותיו של רבינו שבאו לידינו, והם בכל חדרי תורה ומקצועותיה^ב, חידושי תלמוד וביאורי זוהר, עיוני רמב"ם ושו"ע, תשובות שאלות והסכמות, הלכה דרוש ומוסרים נעימים, מצורף לזה כמה מיני חכמות, יוכל המעיין להשיג בדעתו מן מקצת חכמתו הנפלאה של רבינו כאשר העידו בו רבותיו עיני ישראל, ידעו בו חכמי דורו, וקיבלו ממנו תלמידיו.

עין הדעת טוב

חיבור נפלא זה על שעריו וחלקיו, והחידוש אשר אנו נותנים לפניכם פה היום, נתבאר הכל לעיל דבר דבור על אופניו.

תשובות שאלות

מתשובותיו של רבינו נשתמרו בידנו מעט זעיר פה זעיר שם, וכדלהלן:

תשו' אחת בדיני ממונות מתקופת שבתו בדמשק, אותה שלח רבינו לצפת אל מהרי"ט, נדפסה בתוך תשו' מהרי"ט (ח"א סי' ע"ב)^ג.

הסכמה – תשובה אודות דין ודברים שנפל בין מורה לבין קהילתו, נדפסה בקובץ ע"י ט"ו עמ' קס"ב, וחתים עליה: חיים ויטאל בארם דמשק. לפסק גם הוא בדיני ממונות נדפסה בדיני ממונות.

א. עיין גם בדברי הר"ש שלומיל באגרתו (האגרת השלישת עמ' נ"ו: זאין לך יום שאינו מחדש בתורה).

ב. וראה זה חדש: במכתב קודש הגה"ק בעל אמרי אמת ולה"ה שבראש ספר תהילים עם פירוש עין הדעת טוב וליקוטי שפת אמת כתב הגה"צ הנזכר: ושמעתי בזה מילין מפ"ק אמו"ל והגה"ק בעל שפת אמת כי נצטוו הרח"ו ז"ל לחדש חידושים ע"פ פשוט והם חביבים למעלה, עכ"ל.

ג. ועיין לעיל מים חיים ונוזלים מן לבנון מש"כ אודותו תשו' מהרי"ט א' וב' שקרוב שגם הם לרבינו.

קובץ מתש"ו רבינו כלל מר בריה מהר"ש ויטאל בתוך תשובותיו באר מים חיים. (סימנים פ"ב – פ"ו) בראש הדברים כתב: הנה השאלות האלו נשאלו למורי הרב אבי זלה"ה והיו מונחות בקרן זוית בגניזה ואמרתי טוב להעתיקם פה אע"פ שיש מהם שאינם נוהגות בזמנינו זה עכ"ז יש מהם איזו נפקותא וחפץ ה' בידנו יצלח. ^{אוצר החכמה}

וזה תוכן התשובות: סי' פ"ב אם יש מציאות לנהוג באכילת חולין בטהרה בזה"ז ואגב כך מאריך בדיני טומאת אוכלין וטומאת כלים. סימן פ"ג בהל' קריאת שמע. סימן פ"ד בדין יין של צימוקין שנתמרחו ע"י עכ"ם לענין מעשר. סי' פ"ה בדין כלאי הכרם. סימן פ"ו בדיני וגדרי טבל.

בחיתום התשובות כתב מהר"ש ויטאל: 'עד כאן הגיעו לידי מכתיבת יד אבא מורי הרב זלה"ה כמוה"ר חיים זלה"ה וכתבתים לאות טוב.

אגרת נוספת מרבינו היתה מצויה בקובץ תש"ו כת"י למה"ר יהודה גאבינזון מחכמי מצרים הקדמונים, והיא נעתקה בידי הרי"ז אזולאי, ונתפרסמה לראשונה בתולדות חכמי לרא"ל פרומקין". באגרת ידובר אודות קדוש אחד שנמנה עם חבורת הכת ראשונה משמעי לקחו של האר"י, אשר למרות היותו נמנה על עדת המערביים, בחר להסתפח לקהילת יוצאי ספרד וזאת משום איזה דין ודברים שהיו לו עם קהלו. ורבינו הרי"ן אגרת נפלאה הקוראת לשלום ואחוות רעים ומדברת בשבח עדת המערביים וכי 'כבוד גדול יהי לו בהתייחסו עם אנשי המערב המצוינים ביראת חטא ובחכמה'. בראש האגרת רשם הרי"ן גאבינזון 'כתב מצפת ת"ו, מהר"ח ויטאל נר"ו רבינו פותח את אגרתו בתיאור חולשת ראיתו "אם חשכו הראות בארבות ואור עיני גם הם אין אתי להאריך כפי הצורך'. וחתים: 'הצעיר ומטלטל חיים ויטאל'.

חידושי ש"ס רמב"ם ופוסקים

בשה"ג בערכו של רבינו כתב הגחיד"א: 'גם ראיתי מכ"י מהרח"ו כמה חבורים בכל חכמה... גם חידושים על הש"ס והתוספות מכתב ידו'. כיו"ב כתב במקו"א: '...כשהייתי בארץ מצרים

- ד. תש"ו שאינה הלכה למעשה אינה אלא אחת בדין אכילת חולין בטהרה. ושם כוונתו לתש"ו במידי דורעים שאינם למעשה במקום מושבו מצרים.
- ה. בהוספות הר"א ריבלין ח"א עמ' 16.
- ו. על כחות עיניו של רבינו כתבנו לעיל פרק מים חיים ונוזלים מן לבנון.
- ז. הגהת הרב חיד"א על שערי קדושה שלו.

פעולת צדיק לחיים

כל יקר ראתה עיני כתבי הקודש מרבינו מהרש"י זצ"ל.. וספר על סוגית הגמ' והתוס'.

לפי תיאורו של מהר"ש ויטאל את החיבור 'עץ הדעת טוב' (וכאשר הו"ד לעיל) הכיל השער הרביעי של הספר: ביאור קצת סוגיי התלמוד ופירש"י ותוספות ז"ל.

מחידושי של רבינו על הש"ס והרמב"ם וכן בדברי השו"ע לא נשתמר בידנו אלא מה שכלל בנו רבי שמואל בספרו חיים שנים ישלם. חיבור הכולל חידושים על התלמוד, רמב"ם, שו"ע ולבוש.

בראש ח' הרמב"ם שלו"ה רשם מהר"ש ויטאל: אמר שמואל עתה אכתוב גם כן מקצת חידושי שחידשתי בדברי הרמב"ם ז"ל, ואע"פ שמזער הם שנשארו, ואח"כ אכתוב לבדם דברי מורי ז"ל. ואכן בסיום הרצאת חידושי שלו הציג ממהר"ש ויטאל קובץ מחידושי אביו על הרמב"ם^ט. קודם לכן העתיק מהר"ש ויטאל מה שמצא מרשימות אביו רבינו כלל נכבד בספר שולחן ערוך, וכמה דוגמאות הנצרכות לבארו. והוא אבן פינה למדקדקים בלשון מרן^י. בראש הדברים כתב מהר"ש ויטאל: 'אמר שמואל ס"ט, עוד מצאתי ספחי אמרי אמרי נועם של מורי הרב זלה"ה ולבלי ידח ממנו נדח מאשר טרח בימי נעוריו אמרתי להעתיקו לפני גם כן, ויהיו שפתיו דובבות צוף ודבש ועצמותיו יחליץ כגן רוה וכמוצאי מים חיים'.

בראש חידושי על השו"ע^{יב} כתב מהר"ש ויטאל בתוך דבריו: 'זאעלה על ראש שמחתי איזה חידוש קטן וגדול שם הוא, מאשר מצאתי כתוב מכתיבת ידי מורי הרב אבי אבי זלה"ה, ובמקום אשר דיבר הנביא אכתוב ממורי זלה"ה.

ואכן בחידושי שם לאו"ח ויור"ד הביא מהר"ש ויטאל פעמים רבות לשונות ממורו הוא רבינו^{יג}.

ח. נדפס לראשונה ע"י מכון הררי קדם ירושלים תש"ס.

ט. עמודים י"ט - מ. שם.

י. בנדפס עמ' יח.

יא. תוכן הדברים בקוצר: כי דרך מרן להעתיק משקדמוהו על לשונותיהם, ובפרט מדברי הרמב"ם, ופעמים אין דעתו מסכמת על המשמע מלשונם, אלא על עיקר דבריהם. ומי שלא יתן ליבו לדבר ימצא סתירות העולות מלשונות שונים בדברי מרן.

יב. בנדפס עמ' מ"ב. החידושים לאו"ח נתפרסמו לראשונה ע"י מהרש"ב פונטרמילי זלה"ה בתוך ספר פתח הדביר ח"ב אומיר תרכ"ג. וח"ג שם תרל"ג.

יג. מפתח לכל דברי רבינו שם ימצא המעיין בעמ' רמ"א. שם.

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

בחידושי חלק חושן משפט, הציב מהר"ש ויטאל בראש הדברים קונטרס בפני עצמו שהוא כולו מחידושי רבינו לחלק זה"ד. ורשם בראשו: 'זבתחילה אכתוב מה שמצאתי מכתובות מורי זלה"ה הן רב הן מעט, ולא שלחתי יד בהם לשנות דבר אלא דברים ככתבם וכלשונם'.

חיים שנים ישלם על התלמוד, נדפס לראשונה מכתה"י בתלמוד הוצאת אל המקורות. בין חידושי מהר"ש ויטאל נכללו חידושים רבים מרבינו על דברי הגמ' ודברות התוס'.

ביאורי הזוהר

כאמור לעיל בדברי מהר"א אזולאי, הרי שיחד עם חיבורי רבינו נמצאו בגניזת צפת גם ביאורים מאת רבינו לזוהר. ביאורים אלו, בחלקם טו, אספס מהר"א אזולאי לתוך חיבורו אור החמה.

ר"א אזולאי שם הודיע דעתו על אלו הביאורים '...עם ביאור קצת לשונות מספר הזוהר אשר חידש הוא נר"ו קודם שלמד עם האלהי הרי"א זלה"ה בכתב ידי הרב נר"ו טו. אכן הר"י צמח"י הרבה להשיג ע"ז והוכיח מכמה בחינות כי ביאורים אלו כתבם מהרח"ו אחר שלמד עם רבו ולאור קבלת רבו.

ויש להסמיק לדברי הר"י צמח מש"כ הר"ש שלומיל באגרתו (שנכתבה אחר שכבר השתלם בתורת רבו האר"י): 'זאין לך יום שאינו מחדש בתורה וכבר כתב פירוש על הזוהר והתיקונים וספר יצירה ועל כמה וכמה אגדות ומאמרי מדרשות של רבותינו ז"ל'.

יד. בנדפס עמ' קע"ג.

טו. עיין לעיל הערה (המתחלת 'כ"י ירושלים'), ושם על כ"י המכיל מביאורי רבינו שלא נכללו באור החמה.

טז. ולזה גם דעתו של נכדו הרי הוא הגחיד"א מסכמת, שבברכ"י בשירי ברכה סי' א' אות א' כתב על שיטת מהרח"ו בזמן חצות, שנראה שכתב כן לפני שלמד עם האר"י 'כי כן דברי מהרח"ו הנז' הם בפירושו על הזוהר'. אכן לעומת זה בשם הגדולים ערך מהר"י צמח וערך קול ברמה הביא דעתו של הר"י צמח בשתיקה. גם הרמ"ז סבר כי ביאורי מהרח"ו קדמו ללימודו אצל האר"י: בספר יודעי בינה על זוהר בראשית, (אשר תחילתו עד דף ל"ג, א חובר בידי רבי יוסף חמין, ומשם ואילך נשלם ע"י הרמ"ז) כתב הרמ"ז (דף ל"ג, א): 'ובטלתי רצוני האדוק רק בדברי האר"י... מפני רצוני [של ר' יוסף חמין] להתנהל מעט בדרכי... הרמ"ק... והרח"ו... קודם שזכה לשפע מרבו... האר"י'. (וכבר הבאנו לעיל מדברי הר"ש שלומיל על הפירוש שערך רבינו לזוהר לפי משנת הרמ"ק טרם קיבל מפי רבינו האר"י).

יז. בהקדמת קול ברמה הנז'ל.

הגהות הזוהר והתיקונים

מלבד ביאורי רבינו לזוהר שנכללו בחיבורו של מהר"א אזולאי נדפסו בדפוס הזוהר השונים גם 'הגהות מהרח"ו' והם מתוך גליון הזוהר שלו. ואלו הגיעו לידנו משני מקורות.

בזוהר הקדוש דפוס קושטא תצ"ו נדפסו בגליון הגהות שונות מטפסי זוהר של חכמים שונים ומהם הגהות ממהרח"ו. על מקור הגהות אלו מספר המביא לבית הדפוס:

'...וכה ענני ה' ואינה לידי האי ספר הזהר דאשתכח באחמתא תורה מונחת בקר"ן זוני"ת אשר הובא מארס צובא מוגהת אות באות תיבה בתיבה מזוהר מהרח"ו זלה"ה אשר היתה באמנה איתו תוך ארס דמשק ואתו וכדומה לו חבירו תלמיד האר"י ז"ל ה"ה הרב המקובל האלהי כמוה"ר יאודה משען זלה"ה עליו אין להוסיף ושלחו אלי מתם ה"ה החכם השלם עצום ורב כמוהר"ר מרדכי אצבאן נר"ו הנה שכרו אתו מיד ה' כפלים. ועל רזא דנא עדיו בחותמיו זכין הטיבו אשר דיברו גורי האריא"ל זלה"ה רבנן תקיפי דארעא והמה בכתובים עדות המתקיימת על פי הרב המקובל האלהי משה מזרחי זלה"ה ויהי באמרו בכתב ידו תוך ספר הזוהר הבא משם זה לשונו 'הגהתי ספר הזוהר הל"ז משנת שע"ח עד שנת השצ"ג ליצירה מזוהר מהרח"ו זלה"ה ומוהר"י מהר"י משען נר"ו הנז"י".

אכן מבלי דעת ושלא כדת עירב המביא לבית הדפוס הגהות הרח"ו ושאר הגהות חכמים עם הגהות כותבים אחרים (אשר פעמים שגו ברואה בדברים 'שלא יטעה בהם אפי' מקרי דרדקי"ט) והציג בשולי הגליון הגהות מהגהות שונות². באופן שהגהות רבינו נתערבו ונכללו ואין זכר למו. וכבר מחא ליה מאה עוכלא בעוכלא הרב המקובל מהר"ש בוזגאלו זלה"ה בעל מקדש מלך³.

ית. המבואר מזה, שרבי משה מזרחי זלה"ה העתיק מהגהות מהרח"ו בכת"ק, והעתקה זו נמסרה ע"י רבי מרדכי הנז. וראה הגהות החכם רבי משה בסוף פרשת פקודי: עד כאן עורני ה' להגיה זה הספר אות באות מלה במלה מספר הרב הגדול כמוהר"ר חיים ויטאל זלה"ה כפי מה שתיקן וקיבל מרבו האר"י זלה"ה. וכיו"ב כתב בסוף פרשת ויקרא.

יט. מהר"ש בוזגאלו בעל מקדש מלך בהקדמתו לזוהר אמ"ד תקל"א.

כ. הגהות אלו כולם ובכללם הגהות רבינו חזרו ונדפסו בדפוס הזוהר והם נקראים 'דרך אמת'.

כא. בהקדמת הזוהר שם.

הרב בעל מקדש מלך חזר והדפיס בתוך פירושו את הגהות רבינו, וזאת הפעם בקריאת שמו המלא על הדברים^{כב}. מתוך דבריו, נלקטו הגהותיו של רבינו ונדפסו לראשונה בגליון זוהר דפוס קאפוסט (תקס"ט) בשם 'הגהות מהרח"ו'^{כג}.

הגהות רבינו לתיקוני זוהר נדפסו לראשונה בתיקוני^{כד} בדפוס אורטה קייואי 'הסמוך לקושטנדינא' שנת תע"ט. מהדורה זו הוגתה ע"י מופה"ד מהר"ח אלפאנדארי (הרב בעל אש דת ומוצל מאש), ובדבריו הבאים מעבר לשער כתב כי הגיה את התיקונים לפי טופס של תיקוני זוהר בכי"ק רבינו האר"י עם הגהות רבינו ובנו מהר"ש ויטאל עליו^{כה}. מן מהדורה זו ואילך נדפסו הגהות רבינו בדפוסים שונים^{כו} של התיקוני זוהר.

ביאור ספר יצירה

הוציא לאור

1234567

נדפס בתוך כתבים חדשים למהרח"ו, הביאור נתיחס לרבינו לפי רישום הסופר בראש כתה"י, וסגנון הדברים ותכנם המשתווה במקומות רבים לכתיבותיו של רבינו ראה בכ"ז בראש החיבור. על התעסקותו של רבינו בפירוש ספר יצירה ידענו מתוך דברי הר"ש שלומיל הנזכרים לעיל ז'אין לך יום שאינו מחדש בתורה וכבר כתב פירוש על הזוהר והתיקונים וספר יצירה וכו'.

1234567

אוצר החכמה

'ספר החזיונות'

כ"י מחלומות שחלם [מהרח"ו] וחלמו לו אחרים והגדות ומראות^{כז}..מכל מה שאירע לו מקודם יצירתו עד סוף ימיו ורבו עניניו ונוראותיו^{כח}. חיבור זה נדפס לראשונה

כב. בתוך זוהר עם מקדש מלך. .

כג. ומשם בזהר מהדורת ווילנא המפורסמת. ואע"פ שבשאר הספר נזכר: ז'ראה זה חדש אשר הוספנו וכו' הוספות בהגהות מהרח"ו וכו' מספרו שמונה שערים וכו'. אכן לקושטא לא נמצא שם יותר מהגהות מהרח"ו הנדפסים בדפוס קאפוסט הנז'.

כד. ושם בדף קמח, ב: "פירוש על קצת מאמרים מהתיקונים מכתבת ידו של... מהרח"ו... אשר העתיק מטהרת יד הקדש ההאריא"ל... והמה באו מארץ מצרים". ככל הנראה פירושים אלו הרי הם מתוך שאר מאמרי רשב"י והדבר טעון בדיקה.

כה. לשון הרחיד"א שה"ג מע"ס בערכו.

כו. שם ערך מהרח"ו.

פועולת צדיק לחיים

צג

דוד ויטאל

בשלמותו בירושלים תשי"ד¹. שמו של החיבור 'ספר החזיונות' ניתן לו ע"י הרב חיד"א² כת.

דעת לנכון נקל כי רבינו לא נתכון לפרסם בדפוס דברים אשר כבשם לעצמו. בנו מהר"ש ויטאל כלל את חלק ד' מן החיבור בתוך שער הגלגולים שסידר³. ובראש הדברים הקדים וכתב:

'אמר שמואל: עד פה עזרני האל יתברך, להשלים ספרי הרב הגדול אבא מארי זלה"ה, דבר לא נעדר מהם, מקטן ועד גדול, מוגהים כיד ה' הטובה עלי, ואח"כ מצאתי באמתחותי קונטרסים ג"כ מכתיבת יד אבא מארי ז"ל, מדברים הנוגעים אליו לשרש נשמתו, מצוואות שצווהו הרב הגדול המשבי"ר ז"ל, וכדומה לי שהרב אבא מארי ז"ל רצה להסתיר אותם לרוב ענותנותו, שלא להודיע שרש נשמתו לרבים, ואני בעניי פחדתי, פן אחרי יהיה הלקט ההוא שכחה, לכן גמרתי בלבי לעבור על רצונו, ועמו ז"ל הסליחה, ורציתי לכתוב אותם על ספר, ויוחקו למען יעמדו ימים רבים, ואענוותונתיה וחסידותיה דמר הגדול קא סמיכנא, ולא חיישינא לחטאת ח"ו, כי גדולה עבירה לשמה....'.

'ספר החזיונות' כולל ד' חלקים חלקו הראשון: 'הדברים שארעו לי מן היום שנולדתי'. החלק השני: 'החלומות שחלמתי'. החלק הג' 'חלומות זולתי. חלק הרביעי 'הדברים שאמר לי מורי ז"ל הנוגעים לי ולשורש נשמת'. החיבור מכיל רישומים עד שנת שע"ג⁴. ומכאן שנכתב לאורך רוב שנות חייו.

1234567

דרך חיים

עניני מוסר ותוכחות חיים דרושי תשובה וחילוקי כפרה וענין יצה"ר והכנעתו. חיבור זה בשלמותו לא נדפס. בספר לב דוד (ליורנו תקנ"ד) כלל הגחיד"א חלקים מן החיבור. וז"ל בשער ספרו: '...ויעטר לו שיתא פרקין קדמאין, מהרב הגדול... עיר וקדיש

- ב. שוב חזר ונדפס בירושלים תשנ"ח עם הערות מקור חיים. מהדורה נוספת יצאה לאור בירושלים תשס"ו. קודם לכן נדפס החיבור בחלקו ונקרא 'שבחי רבי חיים ויטאל' (אוסטרהא תקפ"ו ועוד).
- כ. בשם הגדולים שם. ופעמים רבות מכנהו הרחיד"א 'מגילת סתרי'.
- כט. הקדמה לח והקדמה לט.
- ל. ראה ח"א אות כ"ט, חלק ב' אות נא.

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

המפורסם רבינו מהר"ר חיים ויטאל זלה"ה יצא עתק מקונטרס כתיבת ידו הקדושה ממש'.

ששה פרקים אלו שהדפיס הרב חיד"א אינם אלא הקדמת החיבור דרך חיים לא וארבעת הפרקים הראשונים לב מן השער הראשון שבחלק הראשון של החיבור. ההקדמה של החיבור שהיתה לנגד עיני הרב חיד"א לא היתה בשלמותה, ונחסר ממנו החלק בו מתאר רבינו את כללות חיבורו ואף קוראו בשמו: דרך חיים^ל.

ההקדמה המלאה וארבעת הפרקים שהדפיס הרב חיד"א נדפסו ע"י הגאון המקובל רבי ששון פארסיאדו זלה"ה בספרו שמן ששון (ח"ה ירושלים תרמ"ט) וכך רשם בשער חיבורו:

^{המקובל} 'בא לידי אור הגנוז אשר לא היה לעולמים אף לא בכתיבה... הלא זה הוד נמצא גנוז בגנוי דבי מדרשו של שם ואמרתי להביאו בדפוס כל הכתוב לחיים, והוא ספר דרך חיים לרבינו מהר"ו ז"ל תוכחות מוסר ואסיפה גדולה בענין כמה איסורים של תורה העובר עליהם, ובהיות לומד האדם דרוש זה ימצא חיים ושלוש שממנו יתלבש במידת היראה ויתקן מעשהו להנצל מעונשים ויסורים קשים בעוה"ז.. אשרי אדם שומע...'

מתיאורו של רבינו בהקדמתו (השלימה, הנדפסת בשמן ששון) עולה כי שער השני של החיבור הכיל ג' שערים: 'השער הראשון בענין כללות מצות עשה ול"ת וסברות החולקים במספרם'. 'השער השני בענין מצות עשה ול"ת בפרטות ושכרן ועונשן'. 'השער השלישי במידות הישרות שהן יסודות המצות'. כאמור החיבור כולו, לא נדפס מעולם וגם אין ידוע על קיומו בכתיב"ל.

לא. פרקים א- ב בלב דוד.

לב. פרקים ג- ו בלב דוד.

לג. אכן בשם הגדולים מערכת ספרים ערך דרך חיים הזכיר הרב חיד"א חיבור זה בשמו: 'דרך חיים - כ"י להרח"ו זצ"ל. מוסר על פי דברי הש"ס עם דברי הזהר בחקירות גדולות, אך למחסור תשלום הספר'. גם בעבודת הקודש (צפורן שמיר, אות ר"ב) הזכיר הרחי"א חיבור זה: 'והביאו מהרח"ו זצ"ל בס' דרך חיים כ"י'. (והמובא שם נדפס בלב דוד פ"א). וממש"כ דחיבור זה בכת"י, מוכח שכתב דברים אלו קודם שהדפיסם וכללם בספרו לב דוד. וא"כ צ"ע טעם השמטת שם החיבור 'דרך חיים' בלב דוד.

לד. מחמת תוכן החלק השני אשר קרוב מאוד לתוכנו של ספר שערי קדושה, יש שכתבו לשער (פתח שערי קדושה מהדורת מישור, ב"ב תשס"ה) כי מהרח"ו לא השלים כתיבת החיבור וכלל את כל תוכן השער השני בשערי

שערי קדושה

כשמו כן הוא^{לה} מורה דרך לבני עליה המשתוקקים לעלות במדרגות החסידות ושערי קדושה, להורתם הדרך ילכו^{בה} והמעשה אשר יעשו. והוא רב האיכות להגיד לאדם עונש המידות הרעות ושכר מידות טובו והקדמות נוראות להשיג ולהכנס בשערי קדושה ורגיל בו יזכה ויבחן מהותו וימהר לשוב אל ד"ל.

אורח 234567

וזה הספר נחלק לד' חלקים. החלק הראשון ובו ששה שערים. בהנהגת החסידות והפרישות, בפגם הנמשך מן המדות המגונות, מדת צדיק וחסיד והשכר הנמרץ המעותד להם. החלק השני תוכחת מגולה למבטלי מצות עשה והעוברים על מצות ל"ת, פרטי המצוות ומצות התשובה ודקדוקיה. החלק השלישי עניני נבואה רוח הקודש, מהות האדם והעולמות. החלק הרביעי באופני השימוש ברוח הקודש.

בחיבור זה כלל רבינו הקדמות ויסודות רבות מתורת רבו האר"י, וכפי שהודיענו בהקדמת החיבור:

...ובו אבאר סתרים, לא שערס הראשונים אשר היו לפנינו, כי אני קבלתים מפה איש קדוש, מלאך ה' צבאות, מורי האר"י לוריא ז"ל. ולהיותם רזי עולם ותעלומות סתרים, אגלה טפח ואכסה אלפים אמה^{לו}, ואפתח בדוחק שערי הקדושה, כמחט סדקית, ומי שיהיה ראוי יזכה להכנס לפני לפני. וה' הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ספר שערי קדושה נדפס לראשונה על שלושת חלקיו בקושטא שנת תצ"ד. מתוך כת"י רבינו שהיה במצרים^{לח}. בידי החכם המקובל רבי אברהם ׳ אשר זלה"ה (אשר נמנה על החבריא קדישא של רבינו הרש"ש). ומני אז נדפס חזור והדפס פעמים רבות מספור, אחר שנתחבב ונתפשט ביותר בכל תפוצות ישראל, כניכר ממקומות הדפסתו.

קדושה. ודברים של טעם הן. (ואין להביא ראיה מן הרב חיד"א שהעתיק מכת"י רבינו ועכ"ז לא היה החיבור שלם, שהרי ככבר ראינו שכתה"י שהיה לפני הגחיד"א היה חסר או בלתי משולם בחלקו, וכמוכח מן ההקדמה החסרה שהדפיס).

לה. צפורן שמיר ג' אות מז.

לו. שם הגדולים מערכת ספרים בערכו.

לז. ראה מש"כ בזה בתשו' רב פעלים סוד ישרים ח"ב סי' ה ד"ה אך דע.

לח. כנרשם ע"ג שערו.

תולדות רבינו חיים וויטאל זלה"ה

והחכמים הבאים אחריו נוטלים ממנו מלא חפנים אל כליהם, ועל הקדמותיו יערכו את דבריהם לט, וכל העם עונים אחריו מקודש.

החלק רביעי מן החיבור נשמט בדפוס ראשון, כי מאחר שהכל שמות וצירופים וסודות נעלמים אשר לא כדת להביאו על מזבח הדפוס. בשנת תשנ"ח נדפס לראשונה ע"י מכון אהבת שלום בירושת"ו החלק הרביעי, בתוך כתבים חדשים למהרח"ו, מתוך כת"י שהיה ברשות הגחיד"א ואף הזכירו בספריו. ושם בקדמת השער נתבאר הטעם שאין לחשוש לעת הזאת מהדפסת החיבור בשלמותו.

אוצר החכמות

'ספר התכונה'

הוצאה לאור

סובב הולך אודות חכמת התכונה וממנה תוצאות חיים להשכיל בהל' קידוש החודש החמורים. ספר זה הובא לבית הדפוס לראשונה בירושלים תרכ"ו, ע"י האחים סוברי הרזים מחכמי רשומי מדרש החסידים בית אל ה"ה רבי ששון (בעל שמן ששון) ורבי אפרים (המלבי"ד תולדות יעקב למהריק"ש ירושלים תרכ"ה עם הגהותיו).

בראש הספר בא הסכמת המקובל האלקי רבי חי רפאל ידידיה אבואלעפיא (המכונה הרב היר"א) ראש מדרש בית אל. ואלו הן מקצת מדבריו הבאים שמה:

'...הנה זאת חקרנוה. כי איש האלהים קדוש הוא רבינו מוהר"ח ז"ל מלבד כי איתו תלין חכמה. ועמד בפרד"ס. וזכה ליהנות מזיו כבוד חכמה האמיתית אשר ינק מפה קדוש רבינו האר"י ז"ל עוד בה זכה ועמד על תל כמה חכמות חיצוניות אשרת הם רקחות ונצרכות לפנימיות התורה^מ כאשר כתב הגאון מוהרי"א בדבש לפי מערכת

למ. ראה דרך משל בספר הקדוש תולדות יעקב יוסף בהקדמתו מעטר לה במילין יקרין מדברי רבינו 'הרב האלהי מהרח"ו בספרו שערי קדושה'. עיי"ש. ובליקוטי אמרים להגה"ק הרב בעל התניא זלה"ה בתחילת הספר: אך ביאור הענין על פי מ"ש הר"ח ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות וכו'. והחסיד רבי פנחס מוויילנא פותח את ספרו הברית בדברים אלה: הדבר אשר העירני לחבר זה החיבור והסיבה אשר סבבה את כל דברי ספר הברית הזה היה, כי ראה ראיתי ספר קטן חכמות ורב האיכות לקדוש ה' מכובד המקובל האלהי הרב ר' חיים וויטאל זלה"ה תלמיד האיש אשר יבחר בו ה' הוא הקדוש האר"י לוריא ז"ל הנקרא שערי קדושה, אשר בו מורה דרך ישר לעם הקדוש עד שכל אדם מישראל יכול שיעלה ויבא ויגיע למדרגת רוח הקודש אפילו בזמן הזה ובחוצה לארץ...'

מ. עיין לעיל מה שהבאנו מדברי הרב חיד"א בספרו מדבר קדמות (ח' י"ח) שכתב: ובכלל חכמת המספר היא חכמת גורל החול שהיה יודעה על מתכונתה כהראב"ע מצא חכמה, והיא רמוזה בתיקונין. ולמעלה ממנה חכמת הזאירג"י

פעולת צדיק לחיים

צו

ה' יע"ש^{מא}, ובכללם העמיק והרחיב גם (מחכמת התכונה) אשר היא מפארת ומעטרת. את האומה הנבחרת ויקראוה בפה כל העמים רק עם חכם ונבון וגו' אשר ממנה ידעון תקופות מולדות וגופי התורה תלויים בה לדעת עיבור שנים כמ"ש בסנהדרין. והן הן גופי הלכות... חכמת התכונה לדעת עניני התקופות והמולדות לקבוע את השנה ומועדיה עפ"י מהלך השמש, מחויב האיש הישראלי לעסוק בהם ביגיעה רבה, ובאזנינו שמענו כי רבינו מוהר"ח ז"ל העמיק בחכמה זאת ונמסרו לו מפתחות החיצוניות וקבע את אותותיו עפ"י לוחות הר"א זכותי ז"ל וע"ז חיבר האי ספרא נה"ר אשר לא שזפתהו עין...!

'ספר הגורלות'

זהם רנ"ו שאלות ומיוסד על י"ב מזלות ושבעה כוכבי לכת. גם כתובים בתוכו המלאכים הממונים על הז' כוכבי לכת וכו' על י"ב מזלות^{מב}. ספר זה הובא לבית הדפוס לראשונה בירושלים תרכ"ג ע"י הנוסע המפורסם רבי יעקב ספיר הלוי כפי שמצאו^{אוצר החכמה} בחדרי תימן^{מג}.

'קבלה מעשית'

כבר זכרנו לעיל כי כאשר היה הרב חיד"א במצרים זכה לראות אוצר כתבי יד מטהרת יד קדשו של רבינו. את אשר ראו עיניו רשם רב חיד"א ביומנו הנקרא מעגל טוב מ^ד, ובכלל הדברים כתב:

'...ובתוכם ראיתי ספר מופלא מכ"י מהרח"ו זצ"ל בקבלה מעשית וחכמת הצירוף וענינים אחרים מהתנאים, ולקחתי בתורת שאלה ספר זה עם ספרים אחרים, והלכתי והייתי מתבודד בספר הנזכר וכמעט שהתחלתי להבין קצת בדרך השגה, והיה לי

הנפלאות והנשגבת אשר גורל החול עקב לסוליתה, ובכלל הרפואה חכמת הטבע ומשם יפרד לחכמת האלקימיי הנעלמת. וידעתי נאמנה בבירור גמור שרבינו מהרח"ו ז"ל היה בקי בחכמות הנז' חול אלקימיי ואיירג"י במעלות אח"ו.

מא. ל"מ ועיין הערה קודמת.

מב. מתוך שער הספר.

מג. בערך מהרח"ו כתב החיד"א: '...גם ראיתי מכ"י מהרח"ו כמה חבורים בכל חכמה'. ושםא כונתו לספר זה וקודמו.

מד. עמ' 59.

התלהבות גדול. ובעוד שהייתי מעיין בו נתנמנמתי וראיתי למהרח"ו זצ"ל והייתי שואל שאלה ממנו, והשיב לי ונתן לי כוס יין לשתות ונתעוררתי והייתי שמח הרבה...^{מה}.

עוד רשם שם החיד"א כל הני הרפתקי דעדו על חיבור זה עד שבא לרשותו, כאשר יראה הקורא שם.

אוצר החכמה

בבבי גזא של הגביר והטפסר רבי שלמה מוסאיוב ז"ל שבירושלים, היה חיבור מאת רבינו^מ, אותו קיבל כמנחה מאת הראש"ל הגאון בעל ישא ברכה. חיבור זה הינו בעצם כ"י רבינו ובו כתיבות גם משל בנו מהר"ש ויטאל וכן בנו החכם רבי משה זכר כולם לברכה.

החיבור לא נקרא בשם, וגם ראשו נחסר. אבל לפי האמור בתוכן העניינים אשר סידר מהר"ש ויטאל זה תוכנו: חלקו הראשון 'בענין פעולות הנעשות ע"י שמות הקודש או בתמורות והם שמות החיצונים או על ידי חותמות או ע"י לחשים'. חלקו השני: 'פעולות הנעשות על ידי טבע וברפואות ובפעולות הנעשות שלא ע"י טבע והן הנקראות סגולות' בחלק זה רשם רבינו כל מיני תרופות טבעיות וסגולות למחלות רבות. ואופן הכנת מרקחות ושקוים שונים. וזאת ע"פ ניסיונותיו שלו בטיפול בחולים, ולפי מה שהחכים מספרי רפואות וטבעיים של חכמים מבני ברית ומחכמי העמים. חלקו השלישי 'בפעולות הקימייא' בחלק זה מתאר רבינו את אשר השיג ע"י מלאכתו ובחינותיו בחכמת האלקימייא^מ. החלק הרביעי והחמישי¹²³⁴⁵⁶⁷ יש בו מכל הדברים הנזכרים לעיל, קבלה מעשית רפואה ואלכימיה מאשר ניסה הוא ומאשר נתמחו ע"י אחרים^{זהם} מנוסים בלא ספק. במקו"א רושם שם רבינו קמיע שקיבל מרבו האר"י שקיבלו מפי הרמ"ק^מ. ובמקו"א רושם על חולי ילדים מסוים כי כתב יותר מאלפיים קמעות על ענין זה והועילו^{מט}.

מה. ועי"ש עוד מה שהאריך במדרגת הראוי לעיין בספר זה. וראה שם כל הני הרפתקי דעדו עליה עד שבא ספר זה לידו, ואחר שהיה ברשותו.

מו. החיבור כיום בידים פרטיות – תצלומי בביהס"ל מס' 4240.

מז. עיין יערות דבש ח"ב דרוש ז' שמנאה מכלל השבע חכמות. וראה לעיל מדברי הרב חיד"א על בקיאותו של רבינו בחכמה זו.

מח. דף פ"ג ע"א. שם עמ' 60.

מט. דף נ פסקא מא. שם עמ' 60.

בכתה"י נוספו רשימות בכתבי יד שונים וביניהם סגולות למגפה משם הרב החסיד ח"ר שלום מזרחי, כתיבות אלו זוהו ככ"י של החיד"א. ולאור זה ניתן לשער כי כתב היד המתואר הוא כתב היד שראה הרב חיד"א ואשר היה ברשותו.

כתה"י הינו ככל הנראה מעין 'יומן' בו רשם רבינו לצורך שימושו של כל פעולותיו וחקירותיו ובירוריו בכל הענינים הנזכרים. והוא נכתב ככל הנראה שנותיו האחרונות של רבינו בדמשק. מחיבור זה נוכל ללמוד עד מה שלמה היתה חכמתו של רבינו גם בחכמות הטבעיות והם לו לרקחות וטבחות לכל אשר ידרש.

בספר רפואה וחיים לגאון רבי חיים פלאגי זלה"ה נזכרו רפואות שונות מספר כתיבת יד של הרב מורנו הרב חיים ויטאל מספר הסגולות נ"א, ותכנס נמצא בכתב היד דידן. אך עדין אין הדבר מוכרע אם זהו מקורו.

קונטרס בחכמת הצירוף – ז"ל הרחיד"א בספרו מדבר קדמות חכמת הצירוף חכמה רמה ונפלאה, והרב יצחק דמן עכו זלה"ה תלמיד הרמב"ן היה מתעמק בחכמת הצירוף וכו' כמו שראיתי מכ"י מהרח"ו זצ"ל, גם ראיתי ס' גדול בחכמת הצירוף להרב הגדול מהר"ר יוסף צאייאח ז"ל בכ"י שחיברו בעיה"ק ירושלים שנת ש"מ, אבל לא ראיתי שכתבו משם רבינו האר"י זצ"ל שום דבר מחכמת הצירוף, אך זה ראיתי בספר כ"י מכתב מהרח"ו זלה"ה איזה קונטרס מפעולות הרב יצחק דמן עכו ז"ל כאמור.

אלה תולדות יצחק – רשימה מתולדות רבינו האר"י עוצם מעלתו והשגותיו ותהלכותיו בקודש. הקונטרס נתפרסם לראשונה בספר תולדות האר"י ירושלים תשכ"ז, מתוך העתקת גאון ירושלים מהר"ש גארמזיאן זלה"ה. בתחילת המאמר כתב רבינו 'אביו ואמו היו דרים פה ירושלם תוב"ב' ומכאן שמאמר זה נכתב בתקופת שבת רבינו בירושלים נב.

ג. ועיין בספר תמים תהיה (ירושלים תשנ"ו עמ' ק"י) מש"כ אודות חיבור זה ואיך עולה הוא עם אוהרת האר"י על איסור השימוש בקבלה מעשית.

נא. מהדורת ירושלים תשנ"ו עמ' מ"ה מ"ז נ' נ"א. גם ר"א חמ"י בספריו דבק מאח, (מהדורות ירושלים תשמ"א עמ': קכט קצט רמד רצו שא שיב שיג) וימלט נפשו (אות צדי) מזכיר סגולות ורפואות שונות מתוך כ"י רבינו.

נב. ראה ע"כ לקמן. עוד על מאמר זה ראה תולדות האר"י שם עמ' 93 ואילך.

עת שערי נעילה אמרנו מה נאה ומה יאה לחתום הדברים עם מש"כ הגה"צ רבי יצחק מאלצן זצ"ל (הרב בעל שביתת השבת ושאר חיבורים יקרים) בסו"ס פעולת צדיק לחיים:

"...ואחתום אני בדברי הרב המ"מ דווילנא בס' תולדות אדם [הגר"ז מוולאז'ין]: במסבות העיתים נהיה שבא הצדיק [ר' זלמלה] אל בית מלוני בתחילת הלילה, אני שכבתי ואישנה, והצדיק למד כל הלילה וכו' והיה הלימוד בחשק גדול ובאהבה עזה נפלאה, אשר אין מילה בלשוני לספר אותה, ובקול צלול ונעים וערב מאד, עד שקירות לבי המו לי ועיני החלו יורדות מים.

אמרתי אני עם ליבי, אין אני בוכה חלילה בגלל שנפש הצדיק הזה נאצלה מן הבורא ית' בכחות גדולות ונפלאות, ונפשי בכוחות חלושות ודלות, כי החקירה הזאת היא חוץ לגבולות בני אדם כו', ולא ע"ז תלונתי חלילה,

אכן אני בוכה על ראותי הצדיק הזה רץ כאחד הצבאים אל מערכת השלמות, ובכל עת ובכל רגע הוא מרחיב כוחות ותכונות נפשו עד הקצה, אני שוכב נרדם בתרדמת העצלות, עד אשר קומטו כל השגותי בסתר נפשי, נצוץ אש אלקית אשר הפיח ה' בלבי, תשקע במקומה. על זה דוה ליבי ואין מנחם. [עכ"ל הר"ב תולדות אדם].

ועל כזה אז"ל חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי, שאין הכונה להגיע למעלת חכמתם שזה אי אפשר. אך בשקידת התורה, בשמירת פיו, במענה רך, בסבלנות במנוחת הנפש, בתיקון המידות, בשימת עין על דרכיו, חריצות לעיין בכל דין המזדמן עד מקום שידו מגעת, ולהיות מתון בהוראה וכיו"ב. בכל זה יוכל כל איש להגיע למדרגה היותר גבוהה ואחרי כ"ז ועוד יגיע למעלת הקדושה שהיא מתנה מן השמים.

הרחמן הוא ישלח לנו משיחו הולך תמים ויורנו מדרכיו ונלך באורחותיו אמן.